

ПРАВИЛНО ОЦЈЕЊИВАЊЕ УЧЕНИКА, ЗНАЧАЈАН ИНДИКАТОР У ВРЕДНОВАЊУ РАДА НАСТАВНИКА У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Миленко Радевић, Нина Јањић, Маја Манојловић

Природно-математички факултет, Бања Лука

Abstract

RADEVIC, M., Nina JANJIC, Maја MANOJLOVIC: GRADING OF PUPILS, A SIGNIFICANT INDICATOR FOR EVALUATION OF TEACHERS IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS. *Skup 2*: 155-162. [Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Banja Luka].

Teaching is a complex pedagogical and educational process conducted with pupils according to the plan. Teaching is managed by pedagogues. It is based on defined objectives, principles, methods and ways of work, and uses many different teaching instruments.

Pupils learn, gain various skills and habits through an available teaching process. A modern pedagogical and educational process is based on teacher's support during pupils' studying, because new knowledge provides the pupils with developing their capacities, and using it for the development of the whole community.

A good collaboration between teachers and pupils is essential for successful teaching, and it creates working habits and changes pupils' personality.

Every pupil's activity should be evaluated by the teachers. Giving of marks is a proof to pupil's achievement. Pupils' activities are evaluated by giving of marks, and it represents a way of motivation. Giving of marks stimulates a versatile and harmonised progress of the pupils, has an impact on their advancing and motivates studying.

Key words: giving of marks, pupil, teacher, evaluation, elementary and high school

Сажетак

Настава је комплексан образовно-васпитни процес који се одвија и реализује плански и системски са ученицима. Наставом руководи наставник. Настава је заснована на одређеним циљевима, принципима, методама и облицима рада, користећи различита наставна средства.

Кроз правилан наставни процес ученици стичу одређена знања, вјештине и навике. Савремени приступ реализацији образовно-васпитног процеса се заснива на помоћи наставника ученицима у учењу, јер нова сазнања омогућавају ученицима да развију своје способности у циљу развоја цјелокупног друштва.

Важан услов добре наставе је нераскидива сарадња наставника и ученика, која има за циљ стварање одређених радних навика и промјене у личности ученика.

Сваки рад ученика се оцјењује од стране наставника. Оцјењивање је процес постизања и интерпретације доказа о достигнућу. Оцјењивањем вреднујемо рад ученика и оно припада категорији мотивационих карактера. Оцјена подстиче свестран и хармоничан развој ученика, утиче на повећање нивоа њиховог знања и васпитности и утиче на формирање мотива учења.

Кључне ријечи: оцјењивање, ученик, наставник, вредновање, основна и средња школа

УВОД

Појам оцјењивања, у најширем смислу ријечи је "разврставање било којих људских учинака у унапријед предвиђене вриједносне категорије" (Педагошки лексикон, 1996). Исти извор наводи да је оцјена мјерење ученикових постигнућа у раду, учењу и владању, које се исказују нумерички.

У нашим школама доминира оријентација ка оцјењивању искључиво ученичких знања. Поједини наставници оцјењивање и оцјену користе као средство спречавања тј. кажњавању ученика за недисциплиновано понашање. Наставници, приликом оцјењивања нису у стању или не могу да обухвате све компоненте вредновања, те се поставља питање да ли је оцјена субјективно дата, и да ли на наставника утичу фактори који умањују објективност оцјењивања.

Оцјењивањем ученика су се бавили бројни педагози, методичари и психолози, који су урадили многа истраживања вредновања рада ученика у основним и средњим школама. У литератури постоји велики број покушаја конкретизације образовно-васпитног процеса кроз различите принципе, методе и облике рада (Педагошка енциклопедија 2, 1989; Илић, 1999; Вилотијевић, 2000). Тежиште вредновања рада се налази у личности ученика и основним садржајима програма.

Овакву конкретизацију образовно-васпитног рада је могуће једино ријешити кроз мултидисциплинарни приступ стручњака за поједине наставне предмете, педагогијом, психологијом, социологијом и филозофијом.

У истраживању је примијењена метода теоријске анализе вредновања рада ученика кроз различите поступке и на основу анализа неких литературних података.

РЕЗУЛТАТИ РАДА И ДИСКУСИЈА

Предмет образовно-васпитног рада у савременој настави су вриједности ученика, његове емоције, интересовања и ставови. Активним учеником се остварује жељени циљ. Само мотивисан ученик може да учи и да постиже добре резултате не само у настави, већ и на другим пољима. Избор адекватног принципа рада у настави представља конкретан допринос у лакшем савладавању и разумијевању планираног садржаја и представља конкретно упутство, односно смјерницу у будућем планирању, реализацији и евалуацији наставног процеса.

Процес учења се активно може водити једино ако се заснива на стваралачкој активности, стицањем искуства, истраживањем и посматрањем нових и непознатих предмета, појмова, процеса и догађаја. Без добре образовне основе нема цјелокупног хармонијског и савременог развоја личности.

Наставник својим методама рада покушава пренијети ученицима што више садржаја и покушава бити јасан и конкретан. Садржаји су према Наставном плану и програму направљени за све ученике одређеног узраста, али различит развој психомоторних способности ученика онемогућава једнако праћење планираних садржаја. Неки ученици, који немају предзнања и радних навика из ранијих година, нису у стању пратити реализацију тих програма, док се добри ученици досађују, јер не могу да задовоље своја дубља и шира интересовања.

Наставник је дидактичар, васпитач, „дијагностичар“ за тестирање и самостално праћење ученика, инструктор за примјену модела и проблемских метода, координатор у правилном учењу и бодовању постигнућа. Наставник је креатор нових интерперсоналних комуникација (радионице, вјежбе у групама) и градитељ нове емоционалне климе код ученика.

Наставник има наставно-научну улогу и води ученика у активностима у реализацији садржаја наставе и стицању знања, заснованим на научној основи. Наставник је координатор, инструктор, савјетник, ментор и са ученицима договара учење.

Наставник је одговоран за правилно извођење наставе; да би то урадио он мора посједовати знање, креативност, маштовитост, уложити много рада, труда и ентузијазма. Већином је улога наставника предавачко – испитивачка. Он са ученицима успоставља контакт путем садржаја који реализује у току наставе. Међутим, у новије вријеме се постепено мијења улога наставника. Наставник пружа ученицима теоретска и практична знања и умјећа, развијајући њихов карактер и црте личности и њихову друштвену активност. Он дјелује не само у правцу постизања одређених резултата у раду и учењу, већ и у подстицају и развијању бројних позитивних особина, својстава и облика понашања својих ученика (Педагошка енциклопедија 2, 1989, стр. 103).

Наставник није личност која "држи часове", већ личност која организује час, подстиче, вреднује, координира и сарађује са ученицима. Он мора да прихвати све новине које се појављују током реформе образовања.

Позив наставника је веома захтјеван. Он захтијева личност која се одликује емоционалном зрелашћу, мотивационим оптимизмом и развијеним осјећајем за одговорност.

Ученик у активној позицији слободно изражава емоције и врши презентацију своје перцепције градива. Он учи, ствара слику о појму и појави и постаје самосталан и одговоран за своје резултате. Ученик меморише многа знања, стиче навике и вјештине квалитетног меморисања, као и репродукцију тих знања. Ученик мора имати вољу, емоционалност, мотивисаност за такав садржај ради даљег остваривања постављеног задатка.

Од ученика се очекује да прима знање; али постоје разлике у менталном развоју, брзини напредовања и степену усвајања нових знања. Организација рада захтијева учениково предзнање, интересовање за одређене појаве и примјену одговарајућег искуства.

Основна организационо-временска и дидактичка јединица наставног рада је наставни час који захтијева припрему, вријеме и простор. У току наставног часа се реализује интерактивни однос између ученика, наставника и наставног садржаја.

Наставник је једини који је одговоран за оцењивање и мора бити, приликом оцењивања, свестран, систематичан, објективан и рационалан. Међутим, успјех ученика је и успјех наставника. Оцјена ученика представља ниво посједованог, наученог и запамћеног знања које је наставник током реализације планираног садржаја пружио ученику. Тако да сама оцјена коју је наставник одредио ученику представља ниво савладаности реализованог градива.

Примарна сврха оцењивања је да детерминише ниво до којег су резултати учења постигнути. Оцењивање представља провјеру резултата учења различитим техникама. Изабране технике одговарају врстама вјештина, дефинисаних у резултатима учења. Свака техника оцењивања дефинисана је одређеним детаљима, и треба да узме у обзир процес активног учења.

Резултат усменог и писменог провјеравања знања и умјећа ученика исказује се у форми оцјене. Поставља се питање: Да ли је оцјена право мјерило знања? На ово питање се може одговорити када се сагледају све функције оцјене.

Оцењивање може бити нумеричко или бројчано и описно или дескриптивно. У нашим основним и средњим школама оцјене су од 1 до 5, и оне су израз резултата свеукупног рада ученика које су изведене из усменог одговора или писменог

провјеравања, током одређеног временског периода. Бројчано оцјењивање је економичније, прецизније и једноставније од описног.

Описно оцјењивање се примјењује у предшколским установама и првом разреду основне школе. У првом разреду описно оцјењивање је доминантна форма праћења и вредновања напредовања ученика, која унапређује квалитет комуникације између ученика и садржаја учења. Описно оцјењивање помаже ученицима првог разреда да упознају захтјеве и могућности које пружа школски програм. Оно помаже ученицима да непосредне циљеве учења повежу како са залагањем и вјежбањем, тако и са критеријумима на основу којих се препознаје и вреднује успех. Описно оцјењивање пружа конкретне информације о ефикасности учениковог ангажовања и о квалитету исхода тог ангажовања.

Да би оцјењивање ученика било вјеродостојније и прецизније, сваки наставник мора отклонити било какву субјективност која је присутна. Мора посебно обратити пажњу на квалитет усвојеног знања, тачност у изражавању и развијању навика.

Слабости бројчаног оцјењивања су субјективност наставника и немогућност наставника да свестраније упозна ученике.

Оцјена мора да утврди ниво усвојености знања код ученика и као стимулативна мјера може да послужи за унапређење рада у наредном периоду. У наставној пракси, добра оцјена је подстицај и има мотивациону вриједност.

Оцјењивање ученика је веома значајно са аспекта потреба за сталним учењем и утврђивањем вишег нивоа образовања и жељених достигнућа. Ако се посматра рад наставника, онда се кроз оцјењивање ученика вреднује знање ученика, али и његове личне способности, спознајне и практичне вјештине и понашање. Оцјењивање мора бити континуирано уз стални процес акумулирања знања. Оцјењивањем се кроз низ мјерних инструмената долази до значајних параметара о исходу образовно-васпитног процеса.

Већином, наставник кроз свој наставни рад оцјењује само знање ученика, а запостављају се други мјерни параметри који проистичу из функционалних задатака (вјештине, способности) и васпитних задатака наставе (ставови, мишљење и понашање). Да би се отклонили ови недостаци, наставник мора приликом оцјењивања ученика да прати код ученика не само знање, већ и радне навике, његово залагање, интересовање, његове субјективне и објективне могућности за рад.

Што чешће оцјењивање ученика све више подстиче ученике за креативнијим радом, омогућава наставнику предузимање корективних мјера и умањује дејство фактора случајности код избора питања. Поставља се питање како оцјењивати?

- Питања и одговори
- Питања са могућношћу избора само једног тачног одговора
- Питања тачно – нетачно
- Групни пројекти
- Усмена презентација
- Писмени задаци
- Оцјењивање од стране колеге (ученика)
- Практични задаци
- Портфолио
- Само – оцјењивање
- Аудио – видео записи
- Извјештаји
- Обрасци за праћење напретка
- Микро задаци (мањи дијелови оцјењени посебно и урађени током времена)

- Тест
- Листа провјере

Технике оцењивања су различите сходно времену и садржајима које је наставник реализовао на часу и могу бити у виду:

Задатка – обављена вјежба као одговор на задатак који је дат са специфичним смјерницама и обично кратког трајања.

Стручни испит – тест способности слушања и интерпретације, обично представљен аудио касетама је веома значајна компонента рада.

Интервју – оцјена учења путем вербалног испитивања, обично на бази један на један, може бити структуриран или неструктуриран.

Дневник – индивидуалне забиљешке ученика, искуство учења по модулима.

Објективна питања – питања писменог испита која су постављена тако да на њих постоји један одређен тачан одговор, могу бити отвореног и затвореног типа.

Усмени испит – способност тачног изражавања и одговарања наставнику на постављена питања.

Усмена презентација – презентација по задатој теми уз одговарање на питања других учесника и испитивача који су присутни приликом излагања.

Портфолио – колекција изабраних радова скупљених током обуке по модулима.

Практични испит – оцењивање одређених вјештина рада које су показане у одређеном периоду и под одређеним условима и оцењивање специфичних вјештина рада у току обуке.

Пројекат – индивидуални или групни рад са упутама и са ширим смјерницама него код задатка, и обично рађен дужи временски период.

Кратки одговори на питања – писмени испити са питањима који захтјевају одговоре ограничене дужине и који обезбјеђују вођење до форме која је тражена као одговор.

Писмени испит – оцјена одговора датих на низ питања, нпр. есеј, и сл. Оцењивање ученика **тестовима** спада у групу формалног оцењивања, и то оцењивање ученика се може обављати након завршеног модула, након завршене тематске јединице или групе тематских јединица. Унутар модула при дефинисању критерија оцењивања за тестове, као и друге начине писменог испитивања, мора се одредити: начин оцењивања, трајање, формат (број дијелова, врсте питања, ниво вјештина или низ специфичних резултата учења који се тестирају, степен избора, оцјене или бодова, датих по питањима).

Оцењивање ученика треба бити према конкретним резултатима учења, тако да изабране технике оцењивања треба да одговарају врсти вјештина наведених у специфичним резултатима учења. Истовремено, технике оцењивања морају да оцијене широк низ специфичних резултата учења и одреде мјеру која одражава релативан значај низа вјештина у специфичним резултатима учења (већи значај треба дати практичном испитивању гдје су специфични резултати учења углавном практичне вјештине). Веома је важно успоставити добру равнотежу између рада на часу и завршног оцењивања на крају једног полугодишта или на крају године.

Сваком наставнику је приоритет активност ученика на сваком часу. Она се остварује кроз групни рад, размјењивање идеја, такмичења, извођење експеримента, рад на стручним листовима и рјешавању постојећих задатака. На тај начин, наставник активно укључује ученике директно у сам процес учења. Ово значи да ученици, умјесто визуелног и вербалног примања информација, припремају информације, активно учествују и сами раде. Међутим, ученици могу испољавати велике активности не само у школи, него и изван школе. Анкете/испитивања (истраживање тржишта, упитници),

радно искуство/рад у заједници, прикупљање извора, истраживање, планирана путовања, такмичења и сл.

Оцјењивање ученика обухвата упознавање ученика са дефинисаним техникама оцјењивања и важности појединих тематских јединица и техника оцјењивања, примјена дефинисаних техника оцјењивања и израда завршних тестова. Наставник мора давати довољно информација ученику о тематској јединици која се обрађује и треба посједовати одређене примјере који ће помоћи ученику у савладавању градива тако, да на крају сваког радног материјала требају бити радни задаци везани за тематику која се обрађивала, а који се односе на дефинисане резултате учења. На тај начин ће наставник пружати неопходне и веома сликовите материјале ученицима, који ће то брже и једноставније усвојити, тако да је добијена оцјена ученика добар показатељ вредновања самог наставника.

Оцјењивање ученика може бити усмено, писмено, самопровјеравање или практично провјеравање. Усмено (субјективно) провјеравање и оцјењивање се реализује кроз непосредни контакт наставника и ученика. У педагошкој, односно дидактичкој литератури је познато пет нивоа знања, према којима се одређује квалитет знања, умећа, способности и ставови ученика.

Таб. 1. Ниво и оцјене

	Ниво	Оцјене
1.	присјећање	недовољан (1)
2.	препознавање	довољан (2)
3.	репродукција	добар (3)
4.	разумијевање	врло добар (4)
5.	примјена	одличан (5)

Присјећање је најнижи квалитет знања. Ученик се присјећа да је слушао одређени садржај, али не може да се сјети појединости везаних за дату тему.

Препознавање представља низак ниво знања, гдје ученици препознају неке чињенице, али их не могу објаснити или прокоментарисати.

Репродукција је просјечан квалитет знања, гдје ученици могу поновити неки садржај који је раније реализован, али га не могу примијенити у свакодневном раду.

Разумијевање представља висок квалитет знања који обухвата и предходне нивое знања. Ученици су на овом нивоу склони да стечена знања реорганизују.

Примјена (стваралачко) знања је највиши ниво знања. Ученици могу да га примјене у новим ситуацијама при уочавању неког проблема.

Слабости оваквог начина оцјењивања су у томе што наставник на основу бројчане оцјене не може образложити изразито позитиван и негативан квалитет знања, вјештина, навика, способности и ставова.

Таб. 2. Примјери оцјењивања заснованог на резултатима учења

примјери	опис	предности
Групни пројекти	Заједнички рад одређеног броја ученика на одређеном задатку. Ово може захтијевати планирање, истраживање, дискусију и групну презентацију.	Могу се оцијенити способности ученика да раде као дио тима и да заврше задатак стручно. Овом методом се олакшава сарадња међу ученицима.

примјери	опис	предности
Писмени задаци	Задаци који укључују описе, анализе, објашњења, резимирање.	Могу се користити да би се оцјенило разумјевање теме. Метода може показати како ученици користе чињенице и претварају их у аргументе. Може показати способности ученика да размишља, пише и комуницира.
Оцењивање портфолиа	Представља фајл који садржи материјал на којем је ученик радио у одређеном временском периоду. Укључује радове, нацрте, самопроцјену, мишљење колега и наставника.	Омогућује оцењивање у дужем периоду. Ученици се не оцењују на основу само једне изведбе. Укључује самооцењивање и оцењивање од стране колеге-ученика.
Усмена презентација	Ученици усмено представљају рад.	Даје могућност ученицима да кажу што знају. Оцењују се завршни рад, као и способност представљања.

ЗАКЉУЧАК

- **Правилно оцењивање ученика обухвата евидентирање, провјеравање и мјерење свих параметара у току образовно-васпитног процеса.**
- **Оцењујући рад ученика, наставници у основним и средњим школама оцењују и свој рад, односно труд уложен у припреми и реализацији часа.**
- **Сваки наставник има задатак да ученике усмјерава и подстиче у току рада, ради постизања што бољих резултата, што је и његов успјех.**
- **Правилно оцењивање ученика представља основну вриједност наставника у основним и средњим школама.**
- **Сваки успјех ученика у основним и средњим школама је добар показатељ успеха сваког наставника.**
- **Сваки наставник мора имати стручно и педагошко-психолошки усавршавање.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Вилотијевић, М. (1991): Вредновање рада ученика у школи, Педагошка академија за образовање учитеља и Завод за унапређивање васпитања и образовања, Београд.
2. Вилотијевић, М. (1999): Дидактика 1-3, Научна књига и Учитељски факултет, Београд.
3. Ждерић, М. (1984): Субјективно и објективно вредновање учениковог рада из биологије, Наша школа, 1-2, Сарајево.
4. Ждерић, М. Пауновић, К. (1987): Писмено фронтално вредновање знања ученика на часу биологије, Педагошка стварност, 3, Нови Сад.
5. Илић, М. (2000): Учење и настава различитих нивоа тежине, Свјетлост, Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
6. Јукић, С. (1995): Учење учења у настави, Учитељски факултет у Београду, Београд.
7. Миљановић, Т. (2000): Активно учење у настави биологије у основној школи, докторска дисертација, Природно-математички факултет, Нови Сад.

8. Вилотијевић, М. (2000): Дидактика 1 – предмет дидактике. Београд: Научна књига, Београд и Учитељски факултет.
9. Вилотијевић, М. (2000): Дидактика 2 – дидактичке теорије и теорије учења Београд: Научна књига и Учитељски факултет.
10. Вилотијевић, М. (2000): Интерактивно учење 2. Наша школа, 1-2, стр. 154-160.
11. Вилотијевић, М. (2000): Место школе и наставе у информационом друштву. Иновације у настави бр. 1, стр. 6-9.
12. Крстић, Д. (1988): Психолошки речник. Београд: Издавачка радна организација „Вук Караџић“.
13. Педагошка енциклопедија 1 (1989): Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Београд.
14. Педагошка енциклопедија 2 (1989): Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Београд.
15. Перић, П. (2005): Интерактивна настава у пракси. Педагошка стварност, бр. 1-2, стр. 86-109.

Примљено: 17.7.2007.

Одобрено: 17.7.2007.